

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

з теми: **ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БАГАТОДІТНИХ
СІМЕЙ**

Виконав: здобувач вищої освіти
освітньої програми Соціальна допомога
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
денної форми здобуття вищої освіти
Пермяков Олександр Сергійович

Керівник: **Мельник Ж.В.**,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи

Рецензент: **Дідик Н.М.**,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології освіти

Кам'янець-Подільський – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ.....	7
1.1. Поняття та значення багатодітної сім'ї у сучасному суспільстві.....	7
1.2. Система соціального захисту багатодітних сімей в Україні.....	10
1.3. Міжнародний досвід соціального захисту багатодітних сімей.....	15
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ.....	23
2.1. Технології державної підтримки багатодітних сімей.....	23
2.2. Технології інтеграції багатодітних сімей в суспільство.....	27
2.3. Перспективи розвитку технологій соціального захисту багатодітних сімей в Україні.....	31
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41

ВСТУП

Актуальність дослідження. Багатодітні сім'ї відіграють важливу роль у демографічному та соціальному розвитку суспільства, проте вони часто стикаються з численними проблемами соціального та економічного характеру. Низький рівень доходів, обмежений доступ до житла, освіти та медичних послуг створюють загрози для стабільного функціонування таких родин і повноцінного розвитку дітей. У цих умовах держава повинна забезпечити ефективну систему соціального захисту, спрямовану на підтримку багатодітних сімей та зменшення рівня соціальної нерівності.

В умовах сучасних соціально-економічних викликів, таких як зростання рівня бідності, міграційні процеси та економічна нестабільність, проблема соціального захисту багатодітних сімей набуває особливої важливості. Існуюча система соціального захисту в Україні потребує вдосконалення, оскільки багато механізмів, які забезпечують підтримку багатодітних сімей, є малоефективними або застарілими. Бюрократичні перепони, недостатнє фінансування, а також відсутність цифрових інструментів для спрощення доступу до соціальних послуг є ключовими проблемами в цій сфері.

На тлі глобальних змін та швидкого розвитку інформаційних технологій виникає потреба в розробці нових технологій соціального захисту, що включають інноваційні підходи до надання послуг та використання цифрових платформ. Адаптація міжнародного досвіду та розробка національних стратегій може суттєво покращити якість соціальної підтримки багатодітних сімей в Україні.

Актуальність дослідження полягає в необхідності пошуку ефективних інструментів та технологій, які дозволять підвищити рівень соціальної підтримки багатодітних сімей, забезпечити доступність соціальних послуг та оптимізувати процеси їх надання. Тема кваліфікаційної роботи є важливою як з точки зору розвитку соціальної політики держави, так і з точки зору забезпечення добробуту і

стабільності сімей з багатьма дітьми, що є ключовим чинником стійкого розвитку суспільства в цілому.

В Україні багатодітні сім'ї часто стикаються з проблемами недостатнього рівня матеріальної підтримки, відсутністю доступу до якісних медичних і освітніх послуг, а також із труднощами працевлаштування. У зв'язку з цим, розробка та впровадження ефективних технологій соціального захисту є надзвичайно актуальною. Дослідження цієї теми дозволить виявити недоліки існуючих програм соціальної підтримки та запропонувати нові шляхи підвищення їх ефективності.

Також важливим є той факт, що підтримка багатодітних сімей сприяє збереженню і розвитку національних цінностей, демографічного росту, що є стратегічно важливим для розвитку держави. Актуальність теми підтверджується необхідністю постійного вдосконалення механізмів соціального захисту та впровадження сучасних технологій у цій сфері, що відповідає пріоритетам соціальної політики України.

Аналіз літератури показує, що наукові роботи С. Вершловського, С. Гіля, І. Зверевої, А. Капської, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Ю. Поліщука, О. Рассказової, А. Рижанової, Л. Штефан, С. Харченко розкривають теоретичні основи соціальної роботи з сім'єю, дітьми та молоддю. Особливості технології соціальної роботи з багатодітною родиною аналізували О. Агарков, Д. Арабаджієв, Т. Єрохіна, В. Кузьмін, І. Мещан, В. Попович. Проблеми соціальної підтримки багатодітних сімей в Україні досліджували Л. Волинець, А. Зінченко, О. Карпенко, Н. Комарова, Ю. Левковський, С. Толстоухова, М. Цимбалюк, В. Шишкін, І. Чеховська. На особливий інтерес заслуговують роботи А. Антонова, Н. Басова, О. Безпалько, Ю. Ібрагім, що обґрунтовують потенціал багатодітної сім'ї, її найбільшу придатність і гнучкість для реалізації особистісних та суспільних потреб.

З огляду на актуальність дослідження, нами обрана тема для дослідження: *«Технології соціального захисту багатодітних сімей»*.

Об'єкт дослідження: багатодітні сім'ї.

Предмет дослідження: технології соціального захисту багатодітних сімей.

Мета дослідження: визначити технології соціального захисту спрямовані на підтримку багатодітних сімей у складних життєвих обставинах, та їх вплив на соціальне благополуччя.

Відповідно до мети дослідження були визначені такі **завдання:**

1. Обґрунтувати теоретичні підходи до вивчення проблеми технологій соціального захисту багатодітних сімей.
2. Проаналізувати систему соціального захисту багатодітних сімей в Україні.
3. Визначити проблеми та прогалини в системі соціального забезпечення багатодітних сімей в Україні.
4. Запропонувати перспективи розвитку технологій соціального захисту багатодітних сімей в Україні.

Методи дослідження: теоретико-практичний аналіз літературних джерел з досліджуваної проблеми, порівняльно-правовий метод, метод системного аналізу.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних із запропонованими перспективами розвитку щодо вдосконалення системи соціального захисту багатодітних сімей в Україні.

Апробація результатів дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи бакалавра були апробовані на Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи» (11 квітня 2025 р., м. Кам'янець-Подільський) та науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками НДР у 2024 р.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано статтю у співавторстві з науковим керівником у збірнику наукових праць (Мельник Ж. В., Пермяков О. С. Міжнародний досвід соціального захисту багатодітних

сімей / Ж. В. Мельник, О. С. Пермяков // *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: соціально-педагогічна / За ред. Л. П. Мельник, Т. Л. Опалюк. Вип. 40. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О. В., 2025. С. 100 – 105).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (46 найменувань). Основний зміст викладено на 40 сторінках тексту. Загальний обсяг – 46 сторінки.

ВИСНОВКИ

Внаслідок проведеного дослідження здійснено всебічний розгляд актуального стану системи соціального захисту багатодітних сімей на теренах України, окреслено її основні недоліки, перспективи майбутнього та шляхи поліпшення. Здійснений аналіз засвідчив, що сім'ї з багатьма дітьми продовжують перебувати серед найбільш уразливих верств населення, які потребують посиленої підтримки з боку держави, а також з боку громадянського суспільства.

Дослідження продемонструвало, що в Україні на даний момент існує певна нормативно-правова основа, покликана забезпечити соціальний захист багатодітних родин. Однак на практиці її втілення часто супроводжується низкою проблем: розрізненістю законодавчих актів, відсутністю єдиної взаємодії між різними організаціями, недостатнім фінансуванням та недосконалістю систем контролю за дотриманням прав сімей, де виховується багато дітей. Це підкреслює нагальну потребу у всебічній реформі у цій сфері, з урахуванням реальних потреб цих родин.

Окремо варто підкреслити важливість інтеграції інноваційних технологій у сферу соціального захисту. Використання цифрових інструментів, серед яких електронні платформи для заяв на пільги, автоматизовані бази даних, мобільні застосунки для зв'язку з державними структурами, відчутно полегшує доступ до соціальної підтримки, зводить до мінімуму бюрократичні перепони та зменшує ймовірність корупційних дій. Ці технологічні рішення дозволяють сформувати прозору, швидку та гнучку систему допомоги, що може адаптуватися до змінних умов суспільства. Ефективне впровадження цифрових інструментів також гарантує кращу координацію між державними організаціями та громадськими структурами, збільшує довіру населення до органів управління та підвищує ефективність прийняття управлінських рішень.

Було встановлено, що дієвий соціальний захист є немислимим без впровадження передових соціальних технологій, які гарантують персоналізований підхід до кожної окремої сім'ї. До переліку таких технологій відносяться кейс-менеджмент, соціальний супровід, комплексне надання послуг, заснування місцевих осередків підтримки сімей, діджиталізація соціального обслуговування, мобільні сервіси, електронна черга та онлайн-консультації. Вони сприяють збільшенню доступності та якості соціальних послуг, покращують координацію між різноманітними організаціями та зменшують бюрократичний тиск.

Особливу увагу приділено праці з багатодітними родинami, що має не тільки усувати наслідки бідності чи відчуження від суспільства, а й розкривати можливості самих сімей. Ключовими складовими такої роботи є психологічна допомога, професійне спрямування та забезпечення роботою батьків, удосконалення батьківських навичок, допомога у навчанні та вихованні дітей. Застосування комплексного та постійного супроводу багатодітної сім'ї сприяє досягненню стійких позитивних змін.

В ході практичного дослідження було вивчено фактичний стан задоволеності сімей, що мають багато дітей, якістю послуг, що їм надаються. Визначено рівень їхньої поінформованості стосовно власних прав та участь у соціальних програмах. Здобуті дані демонструють суттєву невідповідність між заявленими державою зобов'язаннями та їхнім виконанням на практиці. Це обумовлює потребу не тільки у покращенні взаємодії між владою та населенням, а й у налагодженні співпраці з громадськими організаціями, волонтерськими рухами та комерційними структурами, які можуть надати додаткову допомогу та ресурси.

Не менш ключовим є інтегрування досвіду інших держав. Європейські напрацювання показують дієві зразки підтримки великих родин, що спираються на комбінацію фінансової допомоги з активною участю батьків у суспільному житті, розвитком соціального підприємництва та забезпеченні якісних послуг, незалежно від місця проживання. Україна здатна адаптувати ці практики до

власних умов, розробляючи програми підтримки житла, працевлаштування, освітньої та культурної інтеграції багатодітних сімей. Зокрема, створення центрів комплексної підтримки, де родини матимуть змогу отримати юридичну, психологічну, педагогічну та соціальну допомогу в одному місці, вважається багатообіцяючим вектором розвитку.

Окрему роль у творенні нової моделі соціального забезпечення мусить відігравати співпраця з громадянським сектором. Благодійні фонди, громадські об'єднання, волонтерські рухи здатні доповнювати державні програми, виявляти приховані потреби сімей, розробляти нові формати підтримки, що є більш гнучкими, швидкими та чуйними до обставин. Партнерство між владою та неурядовими організаціями дає змогу раціонально використовувати ресурси, зменшити навантаження на державні установи та гарантувати соціальну стабільність підтримки.

Крім того, критично важливо зважати на регіональні особливості – для численних сільських та ізольованих спільнот існують додаткові перешкоди у доступі до соціальних послуг. Розширення мобільних сервісів, дистанційних консультацій, онлайн-підтримки здатне суттєво вирівняти можливості багатодітних сімей у отриманні допомоги, незалежно від їхнього місця проживання. Водночас, необхідне цільове державне фінансування розбудови соціальної інфраструктури в регіонах.

У процесі дослідження було встановлено, що перспективи соціального забезпечення багатодітних сімей залежать від інтеграції усталених практик і передових технологій, зосередження уваги на людському потенціалі, розбудові співпраці та підвищенні соціальної відповідальності уряду й соціуму. Застосування всебічної стратегії, яка враховує і технічний прогрес, і культурні особливості цільової аудиторії, може гарантувати стабільний розвиток і добробут багатодітних родин в Україні.

Отже, підсумовуючи здобутки нашого дослідження, стає зрозуміло, що технології соціального захисту сімей з великою кількістю дітей потребують постійного вдосконалення, пристосування до трансформацій у суспільстві та сміливого впровадження нових, креативних підходів. Ефективна соціальна стратегія стосовно багатодітних родин має базуватися на фундаментальних засадах: комплексності, можливості доступу, адресності та взаємодії. Поради, викладені у цій праці, можуть знайти застосування в повсякденній діяльності соціальних установ, а також у процесі створення загальнодержавних програм, націлених на покращення умов життя сімей, які виховують багато дітей.

СПИСОК ВИКОРАСТИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріїв В. В. До проблеми соціального захисту сімей з дітьми : електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2023. С. 173 – 177.
2. Безтелесна Л. Удосконалення системи соціального захисту багатодітних сімей / Л. Безтелесна, Г. Юрчик, Ю. Нагай // *Україна: аспекти праці*. 2014. № 6. С. 22 – 27. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2014_6_5
3. Букій Т. В. Особливості реалізації виховної функції багатодітною сім'єю / Т. В. Букій // *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 26 – 33. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_3_6
4. Бурлака О.С. Соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні. Харків : ТОВ «В справі», 2017. 448 с.
5. Вазуля К. Аналіз досвіду країн європейського співтовариства з соціального супроводу багатодітних сімей як умова удосконалення системи соціальної роботи в Україні. Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи : матеріали міжвуз. дистанц. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти, Харків, 19 трав. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [за ред. М. П. Васильєвої]. Харків : ХНПУ, 2021. С. 33 – 34.
6. Гайворонська В. А. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту багатодітних сімей : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 281 «Публічне управління та адміністрування» / В. А. Гайворонська, ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2019. 13 с.
7. Гольфельд Т.Г. Технологія соціального супроводу багатодітної сім'ї. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*.

Видавець : Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2020. С. 32 – 37.

8. Деякі питання надання соціальної підтримки багатодітним сім'ям : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2019 р. № 250. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/250-2019-%D0%BF> (дата звернення 12.04.2025).

9. Довбиш М. О. Соціальні програми Європейського Союзу та адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС / М. О. Довбиш // *Політикус : наук. журнал*. 2018. №5-6. С. 97 – 102.

10. Ігнатенко К. Соціальний захист дітей в діяльності державних організацій на сході України. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2021. С. 329 – 340.

11. Калишнікова Л. В. Проблеми соціального захисту інтересів родин, що виховують дітей з інвалідністю та дітей з обмеженими можливостями здоров'я. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Видавець : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. № 41. С. 49 – 55.

12. Клос Л. Є. Практична складова професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Видавець : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. Львів, 2018. №8. С. 222 – 232.

13. Коваленко І. І. Соціальна відповідальність держави у сфері соціального захисту населення в сучасних умовах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. Київ, 2024. №3. С. 137 – 146.

14. Костєва Т. Б. Практичний досвід здійснення соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. *Ольвійський Форум*. Миколаїв, 2019. С. 63 – 69.

15. Костюк В. Л. Державні соціальні допомоги: поняття, ознаки, основні види та тенденції розвитку. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія : «Право». Острог, 2017. №1(15). С. 1 – 18.
16. Крамаренко Л. В. Категорія «багатодітні сім'ї» у законодавчих актах України. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія : Управління. Київ, 2011. № 4. С. 269 – 276.
17. Крамаренко Л. В. Впровадження сучасних технологій у систему соціального захисту багатодітних сімей. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія : Управління. Ялта, 2012. № 1. С. 249 – 255.
18. Кузнєцова А. Я., Скринник З. Е., Семів Л. К. Соціальне забезпечення в Україні. Львів : Львівський інститут банківської справи. 2021. 365 с.
19. Ландейс А. О. Соціальний захист багатодітних сімей в Україні / А. О. Ландейс // Українське суспільство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та напрямки розвитку : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 6 червня 2022 р.) / уклад.: Ю. Д. Батан, В. С. Кучерявенко, Л. С. Бондарчук та ін.; за ред. М. Р. Аракеяна, К. І. Спасової. Одеса : Фенікс, 2022. С. 445 – 448.
20. Любецька М. М. Аналіз зарубіжного досвіду надання соціальних послуг, здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та досвід*. Хмельницький, 2018. Вип. № 19. С. 109 – 116.
21. Матрос О. О. Система соціального захисту в Україні : навчальний посібник. Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. 2021. 175 с.
22. Мельник Ж. В. Визначення поняття «інноваційні технології», їх види та функції у роботі фахівця соціальної сфери / Ж. В. Мельник // *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / за ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака. Вип. XXXI. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2018. С. 165 – 174.

23. Мисюра Я. В., Лебедик Л. В. Формування інформаційної компетентності соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини. Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (9 черв. 2022 р., м. Суми). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. 326 с. С. 269 – 272.

24. Осіпова А. А. Оцінка зарубіжного досвіду формування державної політики у сфері соціального захисту. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. Вип. 9. С. 1 – 19.

25. Пеша І. В., Галайдюк В. В., Сопівник І. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навчальний посібник. Київ : Видавець ЦП Компринт, 2023. 450 с.

26. Підлісна Т. В. Аналіз формування державної кадрової політики системи соціальної підтримки населення / Т. В. Підлісна // *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2024. Вип. 1. С. 307 – 315.

27. Пліско Є. Ю. Загальні стандарти соціальної роботи / Є. Ю. Пліско // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. Вип. 1. С. 122 – 131. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2023_1_1429

28. Попов О. А. Інформаційні технології в соціальній роботі. Методичні рекомендації. Чернівці, 2024. 38 с.

29. Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2018 р. № 673. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.04.2025).

30. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник / Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.

31. Про відпустки : Закон України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР.
URL : <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/74038.html> (дата звернення 12.04.2025).

32. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань соціального захисту багатодітних сімей : Закон України від 19 травня 2009 р. № 1343-VI. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1343-vi-8941> (дата звернення 11.04.2025).

33. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 6 серпня 2014 р. № 409. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.04.2025).

34. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21 листопада 1992 р. № 2811-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення 12.04.2025).

35. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 24 жовтня 2002 р. № 208-IV. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T001768?an=2> (дата звернення 13.04.2025).

36. Про житловий фонд соціального призначення : Закон України від 12 січня 2006 р. № 3334-IV. URL : <https://ukc.gov.ua/knowdledge/pilgy-dlya-bagatoditnyh-simej/> (дата звернення 14.04.2025).

37. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. URL : <https://ukc.gov.ua/knowdledge/pravovyj-status-bagatoditnoyi-sim-yi/> (дата звернення 12.04.2025).

38. Про пенсії за особливі заслуги перед Україною : Закон України від 1 червня 2000 р. № 1767-III. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T001767> (дата звернення 15.04.2025).

39. Про позашкільну освіту : Закон України від 22 червня 2000 р. № 1841-III URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T001841?an=817817> (дата звернення 14.04.2025).

40. Про статус і соціальний захист багатодітних сімей в Україні. Закон України від 14 травня 2008 р. № 2474. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JF1WQ00A> (дата звернення 15.04.2025).

41. Сичова В. В., Ібрагім Ю. С. Соціальна робота з багатодітними сім'ями в м. Харкові. Харків : *Міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2018. Вип. № 7. С. 50 – 59.

42. Соціальний захист в Україні : навчально-методичний посібник / автори-укладачі Т. Л. Опалюк, Ю. В. Сербалюк. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2023. 243 с.

43. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред. : Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

44. Тімофєєва М. І. Сутність соціального захисту населення. *Вісник Всеукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Видавництво : Всеукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2016. Вип. № 6. С. 169 – 174.

45. Цюман Т. П. Попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми : навчальний посібник у двох частинах : Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми. 2017. С. 191 – 210.

46. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

47. Яригіна Є. П. Соціальне забезпечення сімей з дітьми: міжнародний досвід та українська модель : монографія. Харків : Монолит, 2016. 196 с.